

Kalmistu- teedel

Kalmistud on puhkepaigaks kõigile, nii neile, keda enam ei ole, kui ka meile, kes veel oleme. Igaühel on lähedasi, keda kunagi süa on toodud ja keda saime õigesti mõistma alles siis, kui juba hilja oli. Eks sellepärast viigi sageli teed ja veel tihemini mõrteid kalmistupuude alla.

Iga lahkunu on kellelegi armas olnud, iga hauaplaadi nime taga on elutäis rõõme ja kannatusi. Mõne tööd ja tegemised on teada ainult kodakondseile, teise saagutusi mäletab küla või kolhoosis. Aga on neidki, kelle mälestust hoiab kogu rahvas, mitu inim põlv. Nende kalmudele ei rohtu rajad, nende haudadel kõ-

lavad leinavitsid ka meile tavaks kujunenud kalmistupäevadel. Püüame pilku heita meie rajooni nimekate inimeste kalmudele, mis kuuluvad ajaloomälestistena riikliku kaitse alla või vääriwad muidu üldseuse tähelepanu. Meie surnuacadade ehteks on ka kunstiväärtuslikud hauamonumendid ja sajandite eest eesti talupoegade

hauadade pandud kivivitsid, mida meie riik kunstimälestistena tulevastele põlvetele säilitab.

Tuttumist Rakraere rajooni kalmistutega alustame Simunas. Selle kirikuaia lõunaosas puhkab Peterburi Kunstide Akadeemia professor ja maailma ühe suurema kunstikogu, Ermitaaži konservaatore Karl Timoleon Neff. Tema hauast mõned meetrid põhja pool on maastikumaalija Konstantin Kügelgeni noorelt surnud abikaasa ja poja haud. Siin on ka jalaväekindral Hermann v. Friederici ja 1893. aastal hukkunud «Russolka» mitšmani Gerhard Maueri haud. Päriskiriku ukse lähedale on maetud Malla Iila koolmeister Hans Krickmann, kes õpetas 34 aastat järjest rannarahva lastele kirjatarkust, juhatas laulu- ja pasunakoore, aga kõige selle kõrval jõudis kirjutada ka neli rahvaraamatut ning üles märkida sadu lehekülge Viru-Nigula kihelkonna registrisilisi rahvalaule. Sellest hauast mõni meeter edasi on massiivne hauaplaat, mille huligaanid on katki löönud. Vaevalt, et lõhkujad midagi olid kuulnud Simuna kihelkonnakooli asutajast ja eluaegsest juhatajast Wilhelm Normannist, kelle kool õpetas mõõdunud saigandi keskel väliajalikoolmeisteride paljudele Põhja-Eesti kihelkondadele: kes ise kirjutas Simunas mitu õperraamatut, asutas kihelkonna mees- ja segakoori ning juba en-

Rakke lähedale väikesele Aokalmistule on mulda sännitatud Rakke hobupostijaama sepp Karl Rirnbaum, kelle pojast Ernstist võrsus Nõukoogude Liidu esimesi stratonauute, kavaaegne maailmarekordi omanik kõrouslennus. Sellesama kalmistu nennashava mullas on ka 13 Nõukoogude armee sõdurit, kes langesid 1944. aasta septembris.

Väike-Maarja kirikuaia edela-nurgaos on laeraankrutega kaunistatud ja raudaiaa piiratud matuseplats, kus on kahe väliajalikraistra Vene meresõitja Paul Theodor Krusensterni ja Paul Krusensterni haud. Huligaanide pimedat viha märklauaks on langenud ka nende meie maa geo-

ne esimest üldlauluvidu korraldas Simunas suure lauluühha.

Simuna asulast kilomeeter eemal asuvale kalmistule on maetud Paasvere Arust pärit kunstnik Henrik Olvi, kes kogus oma elu lõpuni materjale kodukihelkonna ajaloo kohta ja jäädvustas lõuendeile Läti Henriku kroonikas mainitud maakochti. H. Olvi teostatud on ka Simuna kalmistu ainsad kunstiväärtuslikud hauamälestised, üks tema oma perekonna kalmul, teine kalmistu peavärava juures. Sellele surnuaiale on maetud ka Muuga kooli juhataja Emil Lana, Eduard Vilde mälestuse jäädvustaja, progressiivne kooliõpetaja Johannes Parm jt.

graafiateadusele kuulsust toonud suurkujude hauaplaadid (vt. V. Passetski «Eestist pärit Arktika-uurijaid», Tallinn 1970). Selsamal surnuaial puhkavad veel maailma ühe legendaarsema jõumehe Georg Lurichi vanemad, Liivimaa tsiviilkuberner Magnus v. Essen, M. Lermontovi õpingukaaslane kindral Heinrich v. Dehn. Riikliku kaitse all on ka XVII sajandi rõngasrist.

Väike-Maarja vana kalmistu kuulsaim kalm on Jakob Tamme haud. Sellest paarkümmend meetrit lääne pool on luuletaja Peeter Jakobsoni kalm. Samale kalmistule on sängitatud veel kauaaegne Assamalla kooliõpetaja Juhan Eiken, mitme raamatu autor, rahvaluule- ja ranavarakoguja Siia on maetud luuletaja K. Merilaasi õde ja ema, arhitekt Alar Kotli vanemad, Eduard Vilde lähedasi sugulasi. Uuel kalmistul on Evald Tammlaane vanemate ja venna kalmud.

Viru-Jaagupi kirikuaias vaatamisväärsusteks on kaks stiilset rõngasristi. Kirikuaias kirdenurgas on Dresdeni kunstiakadeemias hariduse saanud kunstniku Carl Sigismund Waltheri haud, seal lähedal ka E. Krusteni romaani «Noorte südamed» ühe prototüübi praost Hoffmanni kalm.

Asulast eemal surnuaial on kõrge kivimüüriaga piiratud matuseplats, mille mullas puhkab suur Vene meresõitja admiral Ferdinand Wrangel. Sellesama kalmistu

peatee ääres, peavärava lähedal on Mõdrikust pärit luuletaja Eest NSV teenelise õpetaja Rudolf Reimani kalm. Siia on maetud ka kunstnike Raudade ja näitleja Imbi Valgemäe vanemad.

Kõige enam rootsiaegseid kiviriste on säilinud Viru-Nigula kirikuaias. Kaitse alla kuuluvad neli rõngasristi ja üks ingliskujuline kivirist. Viru-Nigula kalmistu vennashauda on maetud 12 Nõukogude armee sõdalast, kes langesid 1944.—1945. a.

Haljala kirikuaias kuuluvad kunstimälestistena riikliku kaitse alla üks rõngasrist, kaks ingliskujutistega hauamonumenti XIX sajandist ja A. Weizenbergi marmorkoopia Thorwaldseni «Kristusest».

Kadrina kirikuaias vaatamisväärsused on üks rõngasrist, eesti keele ja rahvaluule uurija Arnold Knüpfferi haud. Mõõdunud kevadel asetati sellele kalmistule maetud nelja Nõukogude sõduri ühishauale uus mälestusmärk.

Tamsalu lähedal väikesel Uudeküla kalmistul ehib kirjaniku ja õpetatud agronoomi Otto Münsteri hauda tema viimase soovi kohaselt odrapeaga kaunistatud kivi.

Ilumäe kirikuaias peavärava kõrval on raudaiaiga piiratud Palmse Pahlenite matusepaik, kus leidub ka üks kunstiväärtuslik hauamälestis leinava naise figuuriga. Nimekamaist Pahlenitest on

● Pilt teisel leheküljel on tehtud Käsmu kalmistul asuvast J. Raudsepa skulptuurist.

● Kõrval pildil on rõngasrist Väike-Maarja surnuaial.

Autori fotod

sila maetud Tartu õlikooli kurator Carl Magnus v. d. Pahlen ja tema poeg Alexander, Balti raudtee ehitamise initsiaator. Eesti ärksamaist talupoegadest nimetagem Madis Mühlbachi, Eduard Langseppa, Madis Veidemanni. Kaitse alla kuuluvad ka üks hauakivi ja rõngasrist.

Käsmu kalmistu uhkus on kujur J. Raudsepa loodud kaunis hauaskulptuur «Põlvitav naine» kapten Tiedemanni vara surnud tütre Signe haual. Üldiselt erineb Käsmu kalmistu märgatavalt

meie sisemaa omadest, sest siin on suhteliselt rohkem omandolisi hauamälestisi ja tavalistest huvitavamaid ristisalme.

Mere ja rannaliivade vahel on väike kiviaiaga piiratud Vainupea kalmistu, kus puhkavad näitleja Kaarel Karmi ja kunstnik Richrad Sagritsa vanemad. 1968. aastal toodi selle surnuaia mulda ka Richard Sagrits.

H. JOONUKS,

Kultuurimälestiste kaitse inspektor